

Andrzej Bieńkowski

Sektor ubezpieczeń społecznych w rolnictwie

Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Społecznej w Ostrołęce nr 2,
131-146

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sektor ubezpieczeń społecznych w rolnictwie.

1. Wstęp

System ubezpieczeń społecznych w rolnictwie wprowadzony został w naszym kraju dopiero w roku 1978. Zarówno ustawa z 27 października 1977 roku o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, jak i ustawa z 14 grudnia 1982 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin zakładały, że składki rolników będą pokrywały wydatki na świadczenia w 1/3 ich wysokości. W praktyce tylko w roku 1988 udział rolników przekroczył ów ustawowy wskaźnik finansowania wydatków, a wcześniej mieścił się w przedziale 20-30%. Dramatyczna sytuacja wystąpiła w roku 1989 kiedy to składki rolników wystarczyły na pokrycie zaledwie 9,1% potrzeb, w roku 1991 zaspakajały je w 10%, a w 1992 tylko w 7,9%. W kolejnych latach stopień pokrycia kosztów funkcjonowania Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego ze składek rolników mieścił się w granicach 5%. Jeszcze w latach siedemdziesiątych dotowanie przez budżet świadczeń z ubezpieczenia społecznego rolników nie wzbudzało większych kontrowersji, jednak w miarę narastających trudności fiskalnych zaczęto coraz silniej podważać zasadność tak wysokiego udziału budżetu państwa w finansowaniu systemu rolniczych ubezpieczeń społecznych. W tej sytuacji z inicjatywy Rady Naukowej funkcjonującej przy Prezesie KRUS podjęto między innymi decyzję o corocznym wykonywaniu analizy wpływu składek na koszty działalności tej instytucji i świadczeń na dochody rodzin rolniczych. Od roku 1994 analizy te wykonuje Instytut Ekonomiki i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie. Ich podstawę empiryczną stanowią dane gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość, uzupełniane dodatkowymi informacjami zbieranymi w ramach badań ankietowych. Te ostatnie dostarczają między innymi danych o osobach ubezpieczonych w KRUS przez posiadaczy gospodarstw rolnych, zamierzeniach dotyczących wykupu przez te osoby dodatkowych polis ubezpieczeniowych, czy struktury rodzajowej wykupionych ubezpieczeń majątkowych. Pogarszające się wyniki ekonomiczne produkcji, zwłaszcza w początkowym okresie transformacji systemowej, znacząco obniżyły udział dochodów z tej produkcji w dochodach rodzinnych gospodarstw rolnych, W roku 2000 stanowił on w średnim gospodarstwie liczącym około 7 ha użytków rolnych zaledwie 30, 8% dochodu rodziny rolniczej. W tej sytuacji traciło ono charakter gospodarstwa rolnego stanowiącego podstawę utrzymania rodziny.

2. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS).

Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego powołano na mocy ustawy z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników¹, w celu stworzenia instytucjonalnych ram i zagwarantowania warunków do realizacji wyodrębnionego instytucjonalnie i finansowo ubezpieczenia społecznego rolników i członków ich rodzin. Instytucja ta istnieje w systemie administracji publicznej od 1991 roku jako samodzielna jednostka odpowiedzialna za realizację wyodręb-

---

* dr, Instytut Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego.

nionego z ZUS, kompleksowego systemu ubezpieczenia społecznego rolników. Usankcjonował on ostatecznie prawo do zabezpieczenia społecznego znacznej części ludności wiejskiej, którą długo pomijano w programach działań socjalnych państwa. Zgodnie z artykułem pierwszym wspomnianej ustawy, ubezpieczenie społeczne dotyczy wyłącznie rolników mających obywatelstwo polskie, ich małżonków i pracujących z nimi domowników.

Kasą kieruje prezes w randze centralnego organu administracji państwowej. Mianowany przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, złożony w porozumieniu z Radą Ubezpieczenia Społecznego Rolników. Rada Ministrów nadała Kasie statut, określając w nim uprawnienia Prezesa i schemat organizacyjny instytucji, w ramach której wyodrębnia się:

- centralę,
- oddziały regionalne,
- placówki terenowe,
- inne jednostki organizacyjne.

Działalność Kasy koncentruje się wokół następujących kwestii:

- obsługi ubezpieczonych i świadczeniobiorców w sprawach dotyczących objęcia ubezpieczeniem społecznym, składek na ubezpieczenie oraz przyznawania i wypłaty świadczeń z ubezpieczenia;
- działania na rzecz zapobiegania wypadkom przy pracy w rolnictwie i chorobom zawodowym poprzez analizowanie przyczyn wypadków, prowadzenie nieodpłatnych dobrowolnych szkoleń w zakresie ochrony zdrowia i życia w gospodarstwie rolnym, inicjowanie wdrażania do produkcji bezpiecznych maszyn i urządzeń stosowanych w rolnictwie oraz odzieży ochronnej;
- działania na rzecz ubezpieczonych i świadczeniobiorców wykazujących długotrwałą niezdolność do pracy w gospodarstwie, zapewniając pomoc w korzystaniu z różnych form rehabilitacji zdrowotnej oraz przyuczenie do innego zawodu lub przekwalifikowania;
- inicjowanie i wspieranie ubezpieczeń dobrowolnych.

Przewidywane są dwie **formy** ubezpieczenia rolników:

- ubezpieczenie w trybie obowiązkowym / z mocy ustawy/;
- ubezpieczenie dobrowolne / na wniosek/.

Natomiast w ubezpieczeniu społecznym rolników wyodrębniono jego podstawowe **rodzaje**:

- ubezpieczenie emerytalno - rentowe finansowane głównie z dotacji budżetowej, uzupełnianej dochodami ze składek ubezpieczeniowych rolników;
- ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie, w którym realizacja świadczeń niemal całkowicie zależna jest od płaconych przez rolników składek gromadzonych w wyodrębnionym i mającym osobowość prawną Funduszu Składowym Ubezpieczenia Społecznego Rolników.

3. Ubezpieczenie obowiązkowe / z mocy ustawy/.

W myśl obowiązujących przepisów, ubezpieczeniu społecznemu w pełnym zakresie podlega obowiązkowo rolnik prowadzący na własny rachunek działalność i będący właścicielem / samodzielnym lub zależnym/ gospodarstwa rolnego położonego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni powyżej 1 ha przeliczeniowego użytków rolnych lub działu socjalnego produkcji rolnej, a także jego małżonek i domownik stale pracujący w tym gospodarstwie, jeżeli on, jego małżonek i domownik nie podlegają innemu ubezpieczeniu społecznemu i nie mają ustalonego prawa do emerytury lub renty. Natomiast za okresy podlegania innemu ubezpieczeniu uważa się czas obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, na podstawie ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych², m. in.: z tytułu zatrudnienia na podstawie umowy o pracę, prowadzenia działalności gospodarczej, wykonywania pracy w ramach umowy agencyjnej, umowy - zlecenia, a także za czas pobierania zasiłku dla bezrobotnych. Rejestracja w charakterze bezrobotnego bez prawa do zasiłku czy pobierania zasiłku lub świadczenia przedemerytalnego nie jest uznawane za podlegające innemu ubezpieczeniu społecznemu. Ubezpieczenie z mocy ustawy istnieje niezależnie od woli osoby jemu podlegającej i nie ma ona możliwości z niego zrezygnować.

Jakkolwiek ustawa stanowi, że spełniający określone warunki rolnik lub domownik podlega ubezpieczeniu z mocy samej ustawy, to stosownie do postanowień art. 37 ust. 1, rolnik jest zobowiązany, nie czekając na wezwanie, zgłosić Kasie w ciągu 14 dni wszystkie osoby podlegające ubezpieczeniu w jego gospodarstwie oraz poinformować o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o ich zmianach. Wymóg zgłaszania tych informacji wynika z faktu, że tylko osoba prowadząca gospodarstwo dysponuje pełną wiedzą na temat okoliczności w jakich aktualnie znajduje się ona i jej rodzina /domownicy/, a każda zmiana ma wpływ na podleganie ubezpieczeniu. Tak więc zawsze, gdy rolnik lub domownik spełnia wszystkie warunki obowiązkowego podlegania ubezpieczeniu społecznemu, w tym jeżeli nie podlega obowiązkowo innemu ubezpieczeniu na mocy innych przepisów, staje się ubezpieczonym z mocy ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Przy ustalaniu podlegania ubezpieczeniu każde inne ubezpieczenie społeczne ma pierwszeństwo przed ubezpieczeniem rolniczym. Wyjątek od tej zasady stanowią obowiązujące od 1 stycznia 1997 roku przepisy, że osoby prowadzące działalność rolniczą lub pracujący jako małżonkowie lub domownicy w gospodarstwie rolnym i wykonujące równocześnie pozarolniczą działalność gospodarczą lub współpracujące przy jej prowadzeniu mogą w pewnych okolicznościach / spełniając określone ustawą warunki/ dokonywać wyboru pomiędzy ubezpieczeniem w KRUS i w ZUS.

Ubezpieczenie społeczne rolników obowiązuje od dnia, w którym zaistniały ku temu okoliczności, przestaje natomiast działać z końcem kwartału w którym te warunki wygasły. W praktyce oznacza to, że rolnik lub domownik pomimo zaprzestania działalności rolniczej uzasadniającej podleganie ubezpieczeniu do końca kwartału pozostaje jeszcze w ubezpieczeniu rolniczym. Przypadkiem szczególnym jest pojawienie się przerwy w innym ubezpieczeniu społecznym. Niezależnie od przyczyny i czasu jej trwania, powoduje ona dla rolnika spełniającego inne warunki ubezpieczenia rolniczego konsekwencję natychmiastowego zaistnienia stosunku ubezpieczenia z mocy samej ustawy. W tej sytuacji są oni obejmowani ubezpieczeniem społecznym rolników od dnia zaistnienia warunków podlegania aż do końca kwartału. Wiąże się z tym konieczność opłacenia składek za cały kwartał. Objęcie ubezpieczeniem może nastą-

pić także za okres miniony jeżeli spełnione zostały warunki ustawowe, a w szczególności prowadzone było gospodarstwo rolne lub praca w nim. Jeżeli chodzi o rolnika i jego małżonka będącego współwłaścicielem gospodarstwa, objęcie ubezpieczeniem następuje za cały okres wypełniania wymogów ubezpieczenia obowiązkowego. W przypadku domownika, który udowodni faktyczne wykonanie pracy w gospodarstwie nie może ono sięgać wstecz dalej niż data do której istnieje prawo dochodzenia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, tj. do 5 lat.

4. Ubezpieczenie dobrowolne /na wniosek/.

Osoby nie podlegające ubezpieczeniu z mocy ustawy, a spełniające inne warunki mogą ubezpieczyć się na wniosek w zakresie dopuszczonym przez przepisy obowiązującego prawa. Ubezpieczenie na wniosek stanowi dobrowolną umowę dwustronną zawartą pomiędzy osobą zainteresowaną i KRUS, a jego zakres może określić sama osoba zainteresowana, bądź wynika bezpośrednio z zapisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Ustawa przewiduje możliwość wystąpienia z wnioskiem o objęcie ubezpieczeniem dobrowolnym w każdym czasie, jak również w każdym czasie można odstąpić od tego ubezpieczenia składając oświadczenie w tej sprawie. Ubezpieczenie na wniosek obejmuje takiego rolnika, jego małżonka i domownika dla których działalność rolnicza lub praca w gospodarstwie stanowi stałe źródło utrzymania, ale nie spełniają oni warunków ubezpieczenia obowiązkowego. W jego ramach przepisy regulują możliwy zakres objęcia tym ubezpieczeniem, i tak:

- rolnik prowadzący działalność na gruntach do 1 ha przeliczeniowego oraz pracujący w takim gospodarstwie małżonek i domownik może być objęty ubezpieczeniem;
- w pełnym zakresie, tzn. jednocześnie ubezpieczeniem wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim oraz ubezpieczeniem emerytalno - rentowym,
- lub tylko ubezpieczeniem wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim. Osoba taka nie może natomiast podlegać wyłącznie ubezpieczeniu emerytalno - rentowemu jeżeli nie podlega pozostałym;
- osoba podlegająca innemu ubezpieczeniu społecznemu lub mająca ustalone prawo do emerytury czy renty z innego ubezpieczenia i prowadząca działalność rolniczą może być objęta ubezpieczeniem wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim;
- osoba mająca ustalone prawo do emerytury lub renty rolniczej może być objęta wyłącznie ubezpieczeniem wypadkowym, co w praktyce oznacza, że posiada prawo do jednorazowego odszkodowania z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu spowodowanego wypadkiem przy pracy w gospodarstwie rolnym, chorobą zawodową albo śmiercią spowodowaną tym wypadkiem czy chorobą;
- osoba podlegająca ubezpieczeniu jako rolnik lub jego małżonek i zaprzestała prowadzenia działalności rolniczej nie nabywając prawa do emerytury lub renty inwalidzkiej z ubezpieczenia społecznego rolników może być objęta tym ubezpieczeniem ale pod warunkiem, że okres podlegania przez nią ubezpieczeniu emerytalno - rentowemu, ubezpieczeniu społecznemu rolników indywidualnych i członków ich rodzin lub innemu ubezpieczeniu społecznemu wynosił co najmniej 50 kwartałów.

Natomiast ubezpieczenie na wniosek ustaje w przypadku osób, na których ubezpieczenie regularnie opłacane były składki kwartalne:

- z końcem kwartału wskazanego w oświadczeniu ubezpieczonego,
- z końcem kwartału w którym ubezpieczony złożył oświadczenie, jeżeli brakuje w nim wskazania daty ustania ubezpieczenia, lub osób na których ubezpieczenie nie są opłacane w terminie należne składki,
- z końcem kwartału za który składki zostały opłacone.

Nieopłacenie składki w terminie jest bowiem traktowane jako odstąpienie od ubezpieczenia na wniosek, chyba że rolnik przed upływem terminu płatności złoży podanie o jego odroczenie lub udowodni iż zaistniała sytuacja była wynikiem trudnych do przewidzenia i niezawinionych przez płatnika okoliczności.

Tym ubezpieczeniem może być objęta także osoba, która będąc rolnikiem przeznaczyła grunty prowadzonego przez siebie gospodarstwa do zalesienia na zasadach określonych w ustawie z 8 czerwca 2001 roku o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia i dla której głównym źródłem utrzymania jest ekwiwalent uzyskany z tego tytułu³.

Zgodnie z ustawą, rolnik nie czekając na wezwanie, zobowiązany jest zgłaszać w KRUS osobę podlegającą ubezpieczeniu z tytułu pracy w jego gospodarstwie oraz informować o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o ich zmianach. Taka informacja powinna być zgłoszona w ciągu 14 dni od zaistnienia jakichkolwiek okoliczności mających znaczenie dla podlegania ubezpieczeniu. Tak więc każda osoba stająca się właścicielem / posiadaczem / , dzierżawcą lub użytkownikiem gospodarstwa i rozpoczynającą w nim działalność rolniczą , zobowiązana jest dokonać zgłoszenia ubezpieczenia w właściwej placówce terenowej KRUS wypełniając w tym celu formularz „Zgłoszenie do ubezpieczenia”. Informacje tam zamieszczone a dotyczące wielkości gospodarstwa, daty rozpoczęcia działalności, osób pracujących w gospodarstwie, ewentualnie podleganiu innemu ubezpieczeniu społecznemu, stanowią podstawę do rejestracji rolnika jako płatnika składek oraz wydania decyzji w zakresie podlegania ubezpieczeniu samego rolnika , jego współmałżonka oraz domownika wykonujących pracę w gospodarstwie. Dlatego „Zgłoszenie do ubezpieczenia” zobowiązani są składać wszyscy rolnicy niezależnie czy sami spełniają warunki ubezpieczenia w trybie obowiązkowym, czy wyrażają chęć ubezpieczenia na wniosek. Przy zgłaszaniu do ubezpieczenia domownika, wykonywanie pracy na rzecz rolnika powinno być potwierdzone zgodnym oświadczeniem obydwu stron. Samo zgłoszenie jest jednak czynnością wtórną wobec istnienia obowiązku ubezpieczenia, co oznacza, że niezależnie od czasu, w którym zgłoszenie zostało dokonane, objęcie ubezpieczeniem następuje również za okresy minione spełniające warunki ustawowe.

Ubezpieczenie na wniosek wiąże się z wyrażeniem woli co do jego zakresu i czasu trwania. Dlatego „ Zgłoszenie do ubezpieczenia” oraz „ Wniosek o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników” powinny stanowić komplet dokumentów podpisanych zarówno przez osobę bezpośrednio zainteresowaną jak i zatrudnioną. Składając swój podpis na „ Wniosku o objęcie ubezpieczeniem społecznym dla rolników” osób, za które rolnik będzie opłacał składki, potwierdza jednocześnie fakt wykonywania przez nie pracy w gospodarstwie.

5. Ubezpieczenie emerytalno - rentowe.

W ramach tego ubezpieczenia świadczeniami pieniężnymi są:

- emerytura rolnicza,
- renta inwalidzka rolnicza,
- renta rodzinna rolnicza,
- renta strukturalna,
- świadczenie pozaubezpieczeniowe,
- zasiłek pogrzebowy.

Wysokość składki na ubezpieczenie emerytalno - rentowe wynosi 30% emerytury podstawowej obowiązującej w ostatnim miesiącu poprzedniego kwartału.

EMERYTURA ROLNICZA - przysługuje ubezpieczonemu rolnikowi lub jego domownikowi, który osiągnął wiek emerytalny i podlegał ubezpieczeniu emerytalno - rentowemu przez okres co najmniej 100 kwartałów. Ustawa przewiduje również możliwość uzyskania wcześniejszej emerytury, na wniosek zainteresowanego, jeżeli jednocześnie spełnia następujące warunki:

- * osiągnął wiek 55 lat / kobieta/ lub 60 lat / mężczyzna,
- * podlegał ubezpieczeniu emerytalno - rentowemu przez okres co najmniej 120 kwartałów,
- * zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej.

Do okresów od których zależy prawo do emerytury lub renty inwalidzkiej rolniczej zalicza się również:

- podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników indywidualnych i członków ich rodzin w latach 1983 - 1990,
- prowadzenie gospodarstwa rolnego lub pracy w nim po ukończeniu 16 roku życia, przed 1 stycznia 1983 roku,
- pobieranie renty inwalidzkiej rolniczej jako renty okresowej, jednak nie więcej niż 2 lata,
- od których zależy prawo do emerytury w myśl przepisów emerytalnych.

Emerytura rolnicza składa się z części składkowej i uzupełniającej. Jeżeli emeryt lub rencista prowadzą nadal działalność rolniczą, to część składkowa nie ulega zawieszeniu, natomiast wypłata części uzupełniającej jest zawieszana w całości lub w określonej wysokości - 25 lub 50%. Przyjmuje się, że emeryt czy rencista zaprzestał prowadzenie działalności kiedy on i jego małżonek nie jest właścicielem / współwłaścicielem/ lub posiadaczem gospodarstwa podlegającego opodatkowaniem podatkiem rolnym i nie prowadzi działu specjalnego w rozumieniu przepisów podatkowych.

RENTA INWALIDZKA ROLNICZA - przysługuje ubezpieczonemu rolnikowi czy domownikowi długotrwale niezdolnemu do pracy w gospodarstwie, jeżeli podlegał ubezpieczeniu emerytalno - rentowemu co najmniej przez okres :

- 4 kwartałów - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku do 20 lat,
- 8 kwartałów - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku 20 - 22 lata,
- 12 kwartałów - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku 22 - 25 lat,
- 16 kwartałów - jeżeli niezdolność powstała w wieku 25 - 30 lat,
- 20 kwartałów - jeżeli niezdolność powstała w wieku powyżej 30 lat.

-W przypadku, kiedy owa niezdolność powstała na skutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej wymagany jest jakikolwiek okres ubezpieczenia. Ponadto warunkiem uzyskania tego świadczenia jest fakt, że niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym powstała w czasie podlegania ubezpieczeniu emerytalno - rentowemu lub w okresie 18 miesięcy od jego ustania. Ubezpieczonego uważa się za długotrwale niezdolnego do pracy w gospodarstwie jeżeli ze względu na pogorszenie się jego stanu zdrowia istnieją przeciwwskazania do osobistego wykonywania prac w okresie dłuższym niż 6 miesięcy. O niezdolności ubezpieczonego do pracy orzekają lekarz rzeczoznawca KRUS - jako I instancja, lub komisja lekarska KRUS - II instancja, jeżeli rolnik odwołał się od pierwszej decyzji. Ten rodzaj renty przyznaje się jako:

- rentę stałą, jeżeli ubezpieczony osiągnął wiek o 5 lat niższy od emerytalnego lub jego niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym jest stała,
- rentę okresową, do czasu odzyskania zdolności do pracy w gospodarstwie rolnym lub objęcia go innym ubezpieczeniem społecznym.

RENTA RODZINNA ROLNICZA - przysługuje uprawnionym członkom rodziny zmarłego emeryta lub rencisty, który posiadał ustalone prawo do emerytury czy renty inwalidzkiej rolniczej, lub ubezpieczonego, który w chwili śmierci spełniał warunki do uzyskania emerytury lub renty inwalidzkiej rolniczej. Do takiego świadczenia uprawnieni są następujący członkowie rodziny zmarłego:

- dzieci własne, dzieci drugiego małżonka oraz dzieci przysposobione,
- dzieci przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności / także w ramach rodziny zastępczej/, wnuki, rodzeństwo i inne dzieci,
- rodzice jeżeli spełniają warunki do uzyskania takiej renty w myśl przepisów emerytalnych.

RENTA STRUKTURALNA - przysługuje rolnikom w wieku przedemerytalnym, którzy zgodnie z ustawą z 2002 roku zaprzestaną działalności rolniczej i przełożą gospodarstwo 4/. Ażeby otrzymywać comiesięczne świadczenia pieniężne należy spełniać określone warunki:

- wiek rolnika ubiegającego się o rentę, dla kobiet ukończone 55 lat ale mniej niż 60, dla mężczyzn 60 lat ale mniej niż 65,
- podleganie rolniczemu ubezpieczeniu emerytalno - rentowemu przez okres wymagany do uzyskania emerytury rolniczej,
- zgłoszenie wniosku o rentę strukturalną musi być udokumentowane dziesięcioma latami pracy w gospodarstwie i powinna ona stanowić jedyne lub główne źródło utrzymania,
- przekazanie gospodarstwa o powierzchni nie mniejszej niż 3 ha, którego rolnik był właścicielem przynajmniej 5 lat przed złożeniem wniosku.

Wymienione wyżej warunki musi spełnić zarówno rolnik jak i jego małżonek. Jeżeli natomiast ma już ustalone prawo do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego albo z zaopatrzenia emerytalnego rolniczego czy innego, nie będzie mógł otrzymywać renty strukturalnej. Natomiast prawo do niej ma współmałżonek. Comiesięczne świadczenie wynosi 150% najniższej emerytury, a jeżeli uprawnieni będą do niej oboje małżonkowie, to każde z nich otrzyma własną rentę w takiej wysokości. Renta może ulec zawieszeniu w całości lub częściowo, gdy otrzymujący ją podejmie działalność podlegającą obowiązkowi ubezpieczenia społecznego. Natomiast w normalnych warunkach jest ona wypłacana do osiągnięcia wieku emerytalnego, lub do czasu nabycia prawa do emerytury czy renty z ubezpieczenia społecznego albo z zaopatrzenia emerytalnego ale nie dłużej niż przez okres 5 lat. Rolnik, który przejmie grunty i tym samym powiększy gospodarstwo będzie mógł korzystać z tej renty dopiero po 5 latach prowadzenia działalności rolniczej. Dotychczas renty strukturalne były finansowane z budżetu państwa, a po 1 maja 2004 roku pojawiła się możliwość współfinansowania ich przez budżet Unii Europejskiej nawet do 75% wartości.

ŚWIADCZENIA POZAUBEZPIECZENIOWE - dotyczą dodatków do rent i emerytur przyznawanych zarówno na podstawie przepisów ustawy jak i innych uregulowań prawnych. Chodzi tu o następujące dodatki:

- pielęgnacyjny;
- kombatancki lub z tytułu tajnego nauczania,
- z tytułu pracy przymusowej / nie dotyczy renty rodzinnej/,
- dla sieroty zupełnej / dotyczy tylko renty rodzinnej/,
- świadczenia pieniężne dla żołnierzy zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnionych w kopalniach węgla, rud uranu i kamieniołomach,
- świadczenia pieniężne dla osób deportowanych do pracy przymusowej oraz osadzonych w obozach pracy III Rzeszy i ZSRR,
- ryczałt energetyczny,
- dodatek dla osób które ukończyły 100 lat.

Wymienione wyżej dodatkowe świadczenia przysługują obok emerytury lub renty i nie są uwzględniane przy ustalaniu wskaźnika ich wysokości. Wyjątek stanowi dodatek z tytułu pracy przymusowej doliczany do części składowej emerytury czy renty, wpływający na wysokość tego wskaźnika. Dodatki przyznawane są na wniosek emeryta lub rencisty złożony w najbliższej jednostce organizacyjnej KRUS. Wyjątek stanowi dodatek pielęgnacyjny z tytułu ukończenia 75 lat oraz dodatek dla 100-latka przyznawany z urzędu.

Dodatek pielęgnacyjny - jest przyznawany na zasadach i w wysokości określonych w przepisach emerytalnych¹. Zgodnie z przepisami przysługuje on osobie uprawnionej do emerytury lub renty jeżeli została uznana za całkowicie niezdolną do pracy czy samodzielnej egzystencji albo ukończyła 75 rok życia. Osobie uprawnionej do emerytury czy renty przebywającej w domu pomocy społecznej, zakładzie opiekuńczo - leczniczym lub zakładzie pielęgnacyjno - opiekuńczym ten dodatek nie przysługuje, chyba że przebywa poza tymi placówkami dłużej niż 2 tygodnie w miesiącu. Poza tym dodatek pielęgnacyjny z tytułu ukończenia 75 lat nie jest wypłacany emerytom i rencistom pobierającym rolnicze świadczenia emerytalno - rentowe, któ-

rzy nie zaprzestali prowadzenia działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników czyli nadal posiadają gospodarstwo podlegające opodatkowaniu podatkiem rolnym.

Dodatek kombatancki - przysługuje na podstawie przepisów ustawy z 1991 roku o kombatantach oraz osobach będących ofiarami represji wojennych i powojennych. Decyzję w sprawie przyznania uprawnień kombatanckich, w tym dodatku kombatanckiego, podejmuje Kierownik Urzędu do Spraw Kombatanatów i Osób Represjonowanych lub upoważniona przez niego osoba. Wystawione przez powyższy Urząd zaświadczenie stanowi dla Oddziału Regionalnego KRUS podstawę do przyznania i wypłaty dodatku. Wdowa lub wdowiec po kombatancku nie ma prawa do takiego świadczenia. Dodatek kombatancki jest wypłacany o ile nie pobiera się dodatku z tytułu tajnego nauczania 6/.

Dodatek z tytułu pracy przymusowej - wykonywanej po 1 września 1939 roku, przysługuje w wysokości 2% emerytury podstawowej za każdy pełny rok pracy. Ustawa z grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników nie definiowała pojęcia „praca przymusowa”. Termin ten określony został dopiero w ustawie z 1998 roku o emeryturach i rentach pobieranych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Okresy pracy przymusowej dotyczą czasu:

- pracy wykonywanej na rzecz Niemiec hitlerowskich w okresie II wojny,
- pracy wykonywanej na obszarze Związku Sowieckiego w okresie od 17 września 1939 roku do 31 grudnia 1956 roku,
- pracy wykonywanej na rozkaz władz alianckich do 31 grudnia 1945 roku,
- pracy wykonywanej w kopalniach węgla, kamieniołomach oraz zakładach pozyskiwania i wzbogacania rud uranu, podczas odbywania służby w Wojsku Polskim.

Dodatek dla sieroty zupełnej - przyznawany jest do renty rodzinnej w wysokości określonej przepisami ustawy z grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Jeżeli do renty rodzinnej uprawnione są sieroty zupełne, jej część przysługująca każdej z tych sierot powiększana jest o powyższą kwotę dodatku.

Świadczenia pieniężne dla byłych żołnierzy górników - przyznawane jest na podstawie ustawy z września 1994 roku 7/. Świadczenie to przysługuje żołnierzom:

- zastępczej służby wojskowej, którzy w latach 1949 - 1959 byli przymusowo zatrudnieni w kopalniach węgla, kamieniołomach oraz zakładach pozyskiwania i wzbogacania rud uranu,
- z poboru 1949 roku, którzy byli wcielani do ponadkontyngentowych brygad i przymusowo zatrudniani w kopalniach i kamieniołomach,
- przymusowo zatrudnionym w batalionach budowlanych w latach 1949 - 1959 - obowiązuje od 01. 01. 2002 roku.

Osobie uprawnionej jednocześnie do świadczenia pieniężnego dla byłych żołnierzy górników, dodatku kombatanckiego, dodatku za pracę przymusową, dodatku za tajne nauczanie czy pracy przymusowej w obozach III Rzeszy i ZSRR przysługuje jedno z tych świadczeń lub jeden z tych dodatków.

Świadczenia pieniężne dla deportowanych do pracy przymusowej - przyznawane jest na podstawie przepisów ustawy z maja 1996 roku 8/. Przysługuje ono wyłącznie osobom, które nie mają ustalonego prawa do dodatku kombatanckiego czy dodatku za tajne nauczanie.

ZASIŁEK POGRZEBOWY - jest wypłacany w przypadku śmierci ubezpieczonego / nie wyłączając osoby podlegającej tylko ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu/, uprawnionego do emerytury lub renty z ubezpieczenia, członka rodziny wyżej wymienionych pozostającego na jej utrzymaniu i spełniającego warunki do uzyskania renty rodzinnej. Jeżeli koszty pogrzebu poniosło kilka osób to zasiłek zostaje podzielony proporcjonalnie do poniesionych nakładów. W świetle ustawy zasiłek pogrzebowy przysługuje w wysokości 200% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia.

6. Świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego.

Z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego wypłacane są:

- jednorazowe odszkodowania z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci na skutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej,
- zasiłek chorobowy,
- zasiłek macierzyński,
- jednorazowy zasiłek z tytułu urodzenia lub przyjęcia dziecka na wychowanie.

Świadczenia te opłacane są wyłącznie ze składek ubezpieczonych w KRUS rolników. Grodzi się je w Funduszu Składowym Ubezpieczenia Społecznego Rolników, który posiada osobowość prawną i status instytucji opartej na koncepcji solidarności grupowej ubezpieczonych. Przyjęta zasada pozostawia dużą swobodę w ustalaniu wysokości świadczeń, a tym samym wnoszonych, kalkulowanych raz na kwartał składek. Uchwałę w tej sprawie podejmuje Rada Rolników i zamieszcza ją w „Monitorze Polskim”.

Jednorazowe odszkodowania z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci na skutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej przysługuje:

- ubezpieczonemu rolnikowi / domownikowi/, który doznał stałego długotrwałego uszczerbku na zdrowiu,
- osobie najbliższej rolnikowi, nie podlegającej ubezpieczeniu, jeżeli doznała uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku przy pracy, któremu uległa pomagając ubezpieczonemu rolnikowi, nie będąc jego pracownikiem, w pracach związanych z prowadzeniem gospodarstwa. Za osoby najbliższe uważa się małżonka, wstępnych, zstępnych, rodzeństwo, zstępnych rodzeństwa, powinowatych, wychowanków,
- członkom rodziny ubezpieczonego, który zmarł na skutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej,
- członkom rodziny osoby określonej w drugim odnośniku, która zmarła na skutek wypadku przy pracy rolniczej.

Jednorazowe odszkodowanie nie przysługuje jeżeli poszkodowany spowodował wypadek umyślnie, lub w wyniku rażącego niedbalstwa albo będąc w stanie nietrzeźwości sam przyczynił się do wypadku.

Zasiłek chorobowy - w myśl przepisów ustawy z grudnia 1990 roku przysługuje ubezpieczonemu rolnikowi jego małżonkowi i domownikowi, którzy na skutek choroby są niezdolni do pracy nieprzerwanie przez okres 30 dni, ale nie dłużej niż 180 dni. Od osób objętych ubezpieczeniem chorobowym, wypadkowym i macierzyńskim wymaga się ażeby okres ubezpieczenia trwał nieprzerwanie co najmniej rok bezpośrednio przed wystąpieniem czasowej niezdolności uzasadniającej nabycie prawa do tego zasiłku. Zasiłek chorobowy przysługuje za każdy dzień niezdolności do pracy, włączając w to również dni wolne od pracy. Do okresu zasiłkowego wlicza się także czas poprzedniej niezdolności do pracy spowodowanej tą samą chorobą, ale tylko wtedy gdy przerwa pomiędzy ustaniem poprzedniej a powstaniem ponownej niezdolności nie przekroczyła 60 dni. Ubezpieczonemu rolnikowi czy domownikowi, który wyczerpie ustawowe 180 dni zasiłek chorobowy może przysługiwać przez kolejny taki sam okres / z tytułu tej samej choroby/, jeżeli przerwa pomiędzy ustaniem poprzedniej a powstaniem nowej sytuacji przekroczyła 60 dni. Prawo do zasiłku ubezpieczony traci jeżeli w czasie jego pobierania wykonuje pracę zarobkową, wykorzystuje zwolnienie niezgodnie z jego celami lub niezdolność do pracy jest wynikiem umyślnego przestępstwa lub wykroczenia.

Jednorazowy zasiłek z tytułu urodzenia lub przyjęcia dziecka na wychowanie oraz zasiłek macierzyński - przysługuje ubezpieczonemu rolnikowi i domownikowi. Zasiłek z tytułu urodzenia dziecka i macierzyński jest wypłacany jeżeli okres podlegania ubezpieczeniu bezpośrednio przed wystąpieniem zdarzenia trwał nieprzerwanie rok.

7. Świadczenia rzeczowe.

System ubezpieczeń społecznych rolników oprócz świadczeń pieniężnych zapewnia również świadczenia rzeczowe, do których należą między innymi:

- świadczenia lecznicze i położnicze,
- zaopatrzenie w leki,
- zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne,
- zaopatrzenie w protezy,
- zaopatrzenie w środki opatrunkowe i pomocnicze,
- pobyt w domu pomocy społecznej,
- świadczenia związane z rehabilitacją lub przekwalifikowaniem w związku z niezdolnością do pracy w gospodarstwie.

KRUS prowadzi wszechstronną działalność prewencyjną, której celem pozostaje zapobieganie wypadkom i rolniczym chorobom zawodowym. Profilaktyka skupia się na upowszechnianiu wśród ubezpieczonych wiedzy o zagrożeniach zdrowia i życia przy pracy rolniczej, a także znajomości zasad bezpieczeństwa. Organizowanie nieodpłatnych, dobrowolnych szkoleń i instruktażu w zakresie BHP nie wyczerpuje oczywiście zamierzeń Kasy w tym zakresie. KRUS badając okoliczności i przyczyny wypadków przy pracy rolniczej ma możliwości wyselekcjonowania najbezpieczniejszych maszyn i urządzeń. Takim wyrobom pochodzenia krajowego i zagranicznego przyznawany jest „Znak bezpieczeństwa KRUS”, który wszedł w życie 1 stycznia 1995 roku.

8. Nowe renty dla rolników.

Rodzaj wcześniejszej emerytury stanowią renty rolnicze, zwane strukturalnymi. Podstawowa zaleta tych rozwiązań to wysokość samego świadczenia, znacznie przekraczająca emeryturę rolniczą / najmniejsza emerytura wynosi 562 zł brutto/, oraz możliwość skorzystania z niego po ukończeniu 55 lat. Jako wadę można traktować konieczność zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej i przekazanie / zapisanie/ ziemi dzieciom, sprzedaż lub wydzierżawienie. Gospodarstwo, które rolnik przekazuje, sprzedaje czy dzierżawi musi mieć minimum 1 ha powierzchni. Sobie może pozostawić tylko działkę do 0,5 ha razem z siedliskiem. Poza tym nowe renty strukturalne niewiele mają wspólnego z dotychczasowymi, chodzi głównie o ich wysokość - 1180 do około 2500 zł. brutto, stare do 843 zł. brutto. Warunkiem uzyskania „nowego” świadczenia jest spełnienie trzech podstawowych warunków:

- o rentę mogą ubiegać się rolnicy - kobiety i mężczyźni - którzy ukończyli 55 rok życia. Pieniądze będą otrzymywali przez 10 lat , maksymalnie do ukończenia 75 roku życia. O rentę może wystąpić także rolnik, który skończył 58 czy 61 lat, a nawet ten , któremu do ukończenia 65 lat zostało na przykład pół roku. Wówczas także przez 10 lat będzie mógł ją pobierać ;
- należy udowodnić, że od minimum 10 lat prowadzi się działalność rolniczą. Przy czym nie jest istotne w jaki sposób tę ziemię uprawiamy i czy leży ona odłogiem. Ważne jest , abyśmy nie zagrali z opłatą podatku gruntowego. To zaświadczenie musi być dołączone do wniosku o rentę;
- należy potwierdzić urzędowym pismem / wydaje je najbliższy dla miejsca zamieszkania oddział KRUS/, że co najmniej przez 5 lat rolnik płacił / i płaci nadal/ składkę do Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego;

Podstawą wyliczenia renty będzie kwota 210% najniższej emerytury czyli 1180 zł. Brutto. Ta wielkość może być powiększona poprzez rozmaite dodatki przysługujące z następujących tytułów:

- jeżeli występujący o rentę prowadzi gospodarstwo wspólnie z małżonkiem, który ukończył 55 lat, a nie ma innych źródeł dochodów ani też prawa do emerytury, to do renty podstawowej dolicza się 60% najniższej emerytury, czyli około 337 zł. Razem dostaną więc 1517 zł;
- jeżeli przekazane gospodarstwo miało minimum 3 ha powierzchni, to renta rośnie o 50% najniższej emerytury, czyli o blisko 281 zł. Tak więc małżeństwa rolników, którzy mają ukończone 55 lat i przekazali na przykład 3 ha ziemi otrzyma 1798 zł. miesięcznie;
- jeżeli gospodarstwo ma ponad 3 ha, to za każdy hektar ziemi ponad tę wielkość należy się rolnikowi po 3% najniższej emerytury, ale nie więcej niż za 20 ha. Oznacza to przykładowo, że maksymalną stawkę 60% najniższej emerytury , czyli około 337 zł. dostanie właściciel 23 - hektarowego gospodarstwa Razem dodatek za te hektary wyniesie 619 zł. / 281 zł. do 3 ha i 337 ponad 3 ha/. Tak więc małżeństwo ponad 55 -letnich rolników, właściciele 23 ha gospodarstwa może liczyć na 2135 zł. miesięcznej renty;
- jeżeli przyjmujący gospodarstwo posiada już własną ziemię i ma poniżej 40 lat, to sprzedający dostanie po 3% najniższej emerytury za każdy oddany hektar powyżej 3 ha, ale nie więcej niż za 20 ha. Może więc otrzymać około 337 zł. Jeżeli zsumujemy te wszystkie kwoty, to małżeństwo rolników maksymalnie otrzymywać będzie miesięcznie 440% najniższej emerytury, czyli około 2516 zł. brutto.

Wnioski o przyznanie nowej renty rolnik otrzyma i składa w biurze powiatowej Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W ciągu 40 dni od daty złożenia są one szczegółowo weryfikowane. Sprawdzana jest kompetentność i zasadność wniosku. Należy podkreślić, że omawiana renta nie przysługuje:

- rolnikowi, który już pobiera rentę strukturalną przyznaną przed naszym przystąpieniem do Unii i pokrywaną w całości z budżetu krajowego. Nie ma możliwości zamiany jej na rentę finansowaną przez Unię;
- rolnikowi, który nie ukończył 55 lat, jeżeli jego współmałżonek złoży wniosek i taką rentę otrzyma. Ważne jest, że nawet po osiągnięciu wymaganego wieku nie nabędzie prawa do renty. W tej sytuacji lepiej poczekać aż obydwójce ukończą 55 lat i wspólnie złożą wniosek;
- rolnikowi, który wcześniej sprzedał lub przekazał gospodarstwo. Jednak w tym przypadku istnieją prawne rozbieżności. Jeżeli nastąpiło to po podpisaniu traktatu akcesyjnego czyli po grudniu 2002 roku, to rolnik winien mieć prawo do nowej renty i taka interpretacja wydaje się absolutnie słuszna.

9. Kierunki zmian systemu ubezpieczeń społecznych w rolnictwie.

Konieczność szybkiego zreformowania systemu ubezpieczeń społecznych rolników, szczególnie w aspekcie słabej kondycji finansów publicznych państwa, wydaje się zagadnieniem bezspornym chociaż wywołującym wiele kontrowersji. Reformie tej powinny przyświecać następujące cele:

- uszczelnienie i eliminacja nadużyć w funkcjonującym systemie,
- zróżnicowanie wysokości składek w zależności od dochodów oraz zwiększenie ekwiwalentności pomiędzy składką a świadczeniem,
- zwiększenie elastyczności zatrudnienia, w tym możliwości transferu pomiędzy zatrudnieniem w rolnictwie i poza nim,
- uporządkowanie struktury organizacyjnej i finansowej KRUS, a poprzez to zwiększenie jej efektywności w obsłudze administracyjnej systemu ubezpieczeń społecznych rolników⁹.

Szczególnie istotne wydaje się uszczelnienie systemu, czyli ograniczenie możliwości korzystania z ubezpieczenia przez osoby, które w rzeczywistości nie są rolnikami. W praktyce zagadnienie to nabiera szerszego znaczenia, bowiem nawet gdybyśmy ustalili ilu w systemie ubezpieczeniowym jest rolników a ilu nie rolników¹⁰, to i tak zderzylibyśmy się z ustawą nieprecyzyjnie definiującą gospodarstwo rolne, pojęcie rolnika czy prowadzenia działalności rolniczej. To właśnie ten brak precyzji powoduje przenikanie do systemu KRUS osób nie będących rolnikami. Zgodnie z ustawą działalność rolnicza rozumiana jest jako działalność w zakresie produkcji rolniczej czy zwierzęcej. Tak więc każdy hektar ziemi służy prowadzeniu działalności rolniczej czyli może być gospodarstwem rolnym a jego właściciel rolnikiem. W tej sytuacji każdy kto posiada powyżej 1 ha przeliczeniowego podlega ubezpieczeniu z mocy ustawy, jeżeli posiada mniej może ubezpieczyć się w KRUS na wniosek. Wystarczy wylegitymować się tytułem własności lub dowodem posiadania ziemi rolniczej i złożyć informację o prowadzeniu gospodarstwa bez potrzeby udokumentowania tego faktu, ażeby otrzymać przepustkę do na-

bycia w tani sposób uprawnień przysługujących z ubezpieczenia społecznego rolników. Powagę zaistniałej sytuacji ilustrują statystyki KRUS i dane Powszechnego spisu rolnego. Małeje ilość gospodarstw prowadzących działalność rolniczą i osób zajmujących się głównie rolnictwem, przybywa natomiast tych dla których rolnictwo pozostaje zajęciem ubocznym / rolnik formalny/ i ubezpieczonych w KRUS / wielu posiada mniej niż 1 ha przeliczeniowy/.

Lawinowy przyrost ubezpieczonych w małych gospodarstwach świadczy raczej o zainteresowaniu tanim ubezpieczeniem, na co pozwala ustawa, niż o prowadzeniu działalności rolniczej. W tej sytuacji reforma systemu ubezpieczeń w rolnictwie, także w aspekcie mizernej kondycji finansów publicznych wydaje się niezbędna. Jej praktycznym wyrazem winno być uszczelnienie systemu, poprzez:

- podniesienie minimalnej normy obszarowej gospodarstwa rolnego dla celów ubezpieczeniowych,
- zastąpienie dotychczasowej fizycznej definicji gospodarstwa rolnego definicją ekonomiczną¹¹,
- ustalenie, że dochody z gospodarstwa stanowią wystarczające źródło utrzymania rolnika i jego rodziny,
- ponowne zdefiniowanie pojęcia domownika dla celów ubezpieczeniowych.

THE SOCIAL INSURANCE SYSTEM IN AGRICULTURE (summary)

The social insurance system in agriculture was introduced in 1978. Thenceforward , it passed the thorough metamorphosis, especially in period of system transformation. However, it still exists the necessity of reforming process introduced solutions, particularly in aspect of the weak shape of state public finances. The reform should have the following aims: the tightening and elimination of malversations in the system, the differentiation of the size of fees in dependence from earnings, the settlement organizational structure and financial institution, which serves people who are insured.

Bibliografia:

- Adamowicz M., Systemy zabezpieczenia emerytalnego rolników w wybranych krajach europejskich, nr 2/ 119 /, 2003
- Daszewski K., Ekonomiczne aspekty reformy systemu ubezpieczeń społecznych rolników, Ubezpieczenia w rolnictwie. „Materiały i Studia”, nr 8, 2000
- Jagła W., Problemy tak zwanego uszczelnienia KRUS, Wieś i Rolnictwo, nr 1/122/,2004
- Klank L., W sprawie reformy ubezpieczeń społecznych w rolnictwie, Wieś i Rolnictwo, nr 4/121/, 2003
- Kopczyk J., Podstawy reformy ubezpieczenia społecznego rolników, Wieś i Rolnictwo, nr 3 /120/, 2003
- Raport z wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2002,2003,GUS, Warszawa
- Rosner A., Dylematy reformy systemu emerytur rolniczych, Wieś i Rolnictwo, nr 3/124/,2004
- Tryfan B., Zabezpieczenie społeczne ludzi starych na wsi w procesie integracji europejskiej, Wieś i Rolnictwo, nr 1/102/,1999

- Zarychta H., System ubezpieczeń społecznych rolników. Przegląd ubezpieczeń społecznych i gospodarczych, grudzień 2000

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku. Karta Nauczyciela, Dziennik Ustaw nr 3, poz. 19 z późniejszymi zmianami.
  - Ustawa z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniach społecznych rolników, Dziennik Ustaw z 1998 roku, nr 7, poz. 25 z późniejszymi zmianami.
  - Ustawa z dnia 24 stycznia 1994 roku o kombatanach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, Dziennik Ustaw z 1997 roku, nr 142, poz. 950 z późniejszymi zmianami.
  - Ustawa z dnia 2 września 1994 roku o świadczeniu pieniężnym i uprawnieniach przysługujących żołnierzom zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnionym w kopalniach węgla, kamieniołomach i zakładach wydobywania rud uranu, Dziennik Ustaw, nr 111, poz. 537, z późniejszymi zmianami.
  - Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 grudnia 1994 roku w sprawie organów wojskowych właściwych do wydawania zaświadczeń żołnierzom zasadniczej zastępczej służby wojskowej i przymusowo zatrudnianych w kopalniach węgla, kamieniołomach i zakładach wydobywania rud uranu oraz trybu postępowania przed tymi organami, Dziennik Ustaw, nr 136, poz. 707.
- Ustawa z dnia 31 maja 1996 roku o świadczeniu pieniężnym przysługującym osobom deportowanym do pracy przymusowej oraz osadzonym w obozach pracy przez III Rzeszę i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, Dziennik Ustaw, nr 87, poz. 395, z późniejszymi zmianami.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku, Ordynacja podatkowa, Dziennik Ustaw, nr 137, poz. 926 z późniejszymi zmianami.
  - Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych, Dziennik Ustaw, nr 137, poz. 937.
  - Ustawa z 17 grudnia 1998 roku o emerytach i rencistach z Funduszu ubezpieczeń społecznych, Dziennik Ustaw, nr 162, poz. 1118 z późniejszymi zmianami.
  - Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 roku o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, Dziennik Ustaw, nr 60, poz. 636.
  - Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 roku o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia, Dziennik Ustaw, nr 73, poz. 764.
  - Ustawa z dnia 1 stycznia 2002 roku o rentach strukturalnych dla rolników, Dziennik Ustaw, nr 52, poz. 539.

Przypisy:

1. Dziennik Ustaw z 1998 roku, nr 7, poz. 25 ze zmianami o ubezpieczeniu społecznym rolników.
2. Dziennik Ustaw z 1998 roku, nr 137, poz. 937 o systemie ubezpieczeń społecznych rolników.
3. Dziennik Ustaw nr 73, poz. 764 z 2001 roku o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia.
4. Dziennik Ustaw nr 52, poz. 539 z 2002 roku o rentach strukturalnych dla rolników.

5. Dziennik Ustaw nr 162, poz. 1118 ze zmianami z 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.
6. Dziennik Ustaw nr 3, poz. 19 ze zmianami z 26 stycznia 1982 roku Karta Nauczyciela.
7. Dziennik Ustaw nr 111, poz. 537 ze zmianami z 2 września 1994 roku o świadczeniu pieniężnym i uprawnieniach przysługujących żołnierzom zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnionych w kopalniach węgla, kamieniołomach i zakładach wydobywania rud uranu.
8. Dziennik Ustaw nr 87, poz. 395 ze zmianami z 31 maja 1996 roku o świadczeniu pieniężnym przysługującym osobom deportowanym do pracy przymusowej w obozach pracy III Rzeszy i Związku Radzieckiego.
9. W. Jagła, Problemy tak zwanego uszczelnienia KRUS, *Wieś i Rolnictwo*, nr 1/122, 2004, s. 158.
10. System informatyczny KRUS takich danych nie dostarcza.
11. Gospodarstwem rolnym pozostaje zorganizowana całość produkcyjna gwarantująca dochody w określonej wysokości progowej, przykładowo na poziomie minimalnego wynagrodzenia pracowniczego netto.